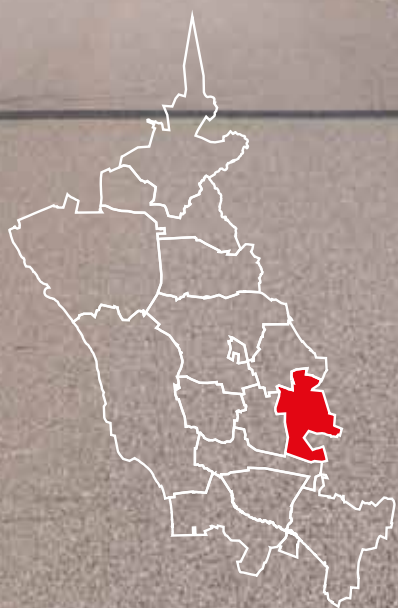

Delområde

Hässlunda

Antagen av kommunfullmäktige 12 juni 2018.

Natur- och kulturmiljöprogram
helsingborg.se/naturochkultur

HELSINGBORG

Vad är ett natur- och kulturmiljöprogram?

Våra natur- och kulturmiljöer är viktiga för stadens attraktionskraft nu och i framtiden. Natur- och kulturmiljöprogrammet beskriver de mest värdefulla natur- och kulturmiljöerna i Helsingborgs stad. Det ger oss;

- *en samlad helhetsbild av Helsingborgs värdefulla natur- och kulturmiljöer i ett gemensamt dokument.*
- *bra kunskap för att bevara, informera om och stärka kvaliteter i våra natur- och kulturmiljöer.*
- *ett uppdaterat och förbättrat planeringsunderlag för att styra markanvändningen och sköta våra värdefulla miljöer.*
- *möjlighet att uppnå nationella, regionala och lokala miljökvalitetsmål.*
- *underlag för att bilda nya kommunala naturreservat.*

Natur- och kulturmiljöer är viktiga för att människor ska trivas och må bra. De ger en känsla av sammanhang, och kan öka invånarnas stolthet för sitt område eller sin bygd genom att stärka dess identitet. Många värdefulla miljöer fungerar som populära utflyktsmål och är en tillgång för rekreation och friluftsliv. Genom en ökad lokal delaktighet och bra information kan fler personer bli intresserade av att bevara, utveckla och upptäcka våra natur- och kulturmiljöer.

Enligt plan- och bygglagen samt miljöbalken är kommunen skyldig att ta hänsyn till natur- och kulturvärden i samband med att vi planlägger och fattar beslut om nya områden. Vi är skyldiga att bevara och utveckla dessa miljöer för framtida generationer. Kunskapen om vårt kulturarv ger oss också perspektiv på vår egen tid och en förståelse för att framtidens helsingborgare kan komma att leva på annat sätt än vad vi gör nu. Kunskap om växt- och djurarter hjälper oss att tolka markhistorien och tillstånd i naturen.

Stadsbyggnadsförvaltningen och kulturförvaltningen har gemensamt ansvar för att ta fram natur- och kulturmiljöprogrammet. Det kommer att ersätta tidigare Naturvårdsplan för Helsingborgs kommun (Stadsbyggnadskontoret 1992) och Kulturminnesvårdsprogram för Helsingborgs kommun (Helsingborgs museum 1991). Genom att förena natur- och kulturmiljöerna i ett gemensamt dokument vill vi tydliggöra samband och helhet, till exempel genom att visa vilka platser som har natur- och kulturvärden som sammanfaller.

Natur- och kulturmiljöprogrammet har stöd av Helsingborgs Vision 2035 och Översiktsplan 2010. Det är ursprungligen ett mål i stadens Miljöprogram (2011-2015). Natur- och kulturmiljöprogrammet är en sam-

manställning av nuvarande kunskap som fördjupas genom inventering, rapporter, bevarandeprogram med mera. Det är ett av flera fördjupade kunskaps- och planeringsunderlag för Helsingborgs översiktsplanering som ska underlätta när vi gör avvägningar mellan olika intressen i samhällsplaneringen. Natur- och kulturmiljöprogrammet kommer att vara ett kunskapsunderlag till nästa översiktsplan och underlaget är tillgängligt i Helsingborgs stads digitala karttjänst.

Beskrivningarna av värdefulla natur- och kulturmiljöer är indelade i 13 delområden; *Allerum, Bårslöv, Fjärestad, Fleninge, Frillestad, Hässlunda, Kattarp, Kropp, Kvistofta, Mörap, Ottarp, Välinge och Välluv*. Gränserna motsvarar i princip de socknar som har funnits i nuvarande Helsingborgs stad. Natur- och kulturmiljöprogrammet fokuserar i första etappen på landsbygden. Delområdet Helsingborgs centralort/ Raus socken ligger utanför avgränsningen.

Layout och foto: Stadsbyggnadsförvaltningen, där inget annat anges.

Arbetsgrupp: Stadsbyggnadsförvaltningen/Översiktsplaneenheten samt Kulturförvaltningen/Kulturmagasinet. Mia Jungskär stadsantikvarie, Widar Narvelo kommunekolog, Ami Cvitan Trelman projektledare, Christina Andersson, Birgit Müller, Eva Fransson.

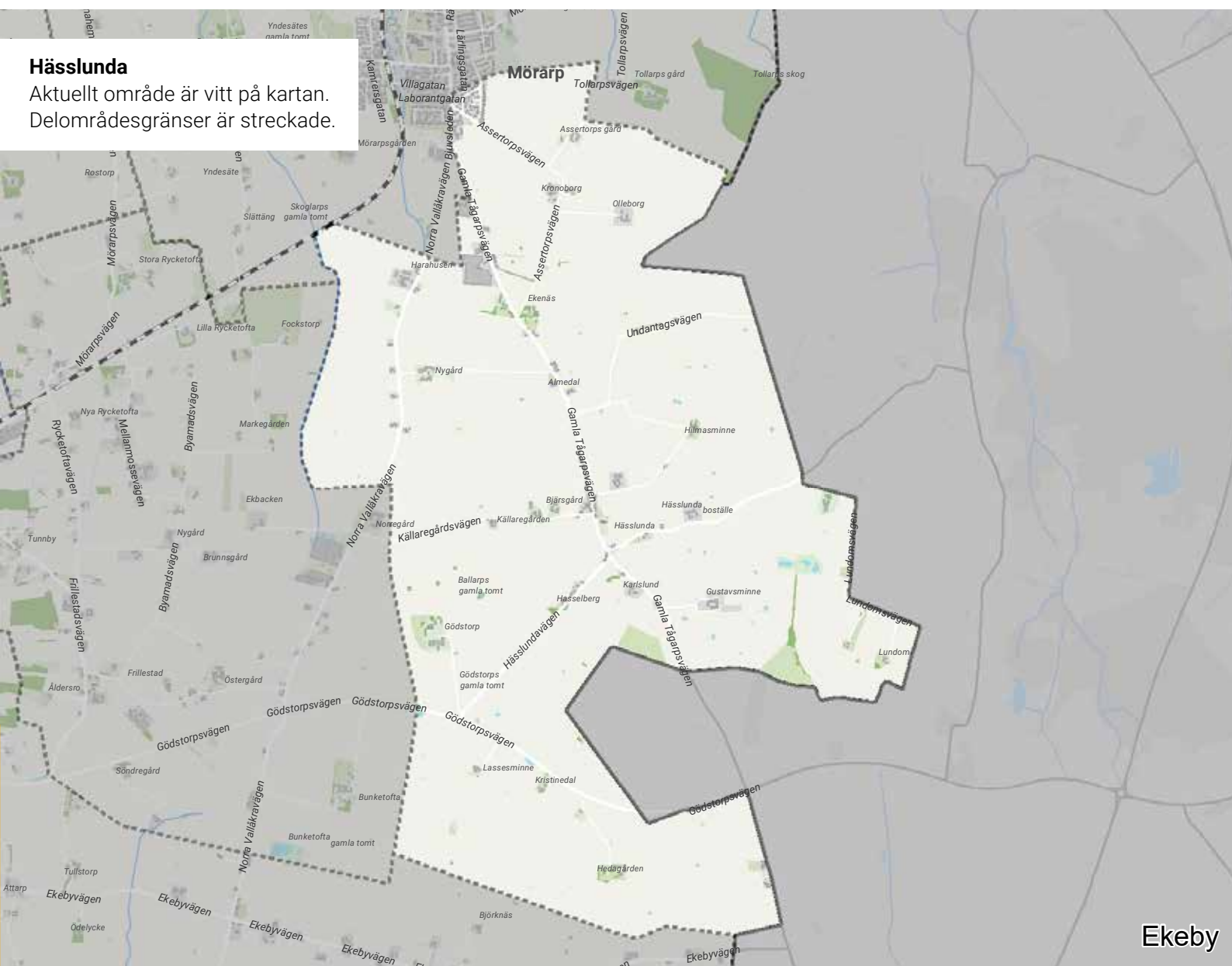
Citera oss gärna men ange källan. Har du frågor eller synpunkter är du välkommen att kontakta översiktsplaneenheten på stadsbyggnadsförvaltningen, telefon 042-10 50 00. Du kan också läsa mer på helsingborg.se/naturochkultur

HELSINGBORG

Innehåll

Naturgivna förutsättningar	4
Drumlinområde	5
Dungar i södra Hässlunda	5
Kulturlandskapet och vägnätet	6
Hässlunda kyrkby	8
Sammanfattning av befinliga värden och skydd	9
Skyddade natur- och kulturmiljöer	12
Lokala natur- och kulturvärden att förstärka i planeringen	13
Källor.....	14

Hässlunda

Aktuellt område är vitt på kartan.
Delområdesgränser är streckade.

Naturgivna förutsättningar

Delområdet Hässlunda ligger i kommunens högst belägna delar, 80-90 meter över havet. Det gränsar mot Frillestadsområdet i väster och Bjuvs kommun i öster. Jordarterna domineras av morängrovler och moig morän. Inom ett stort område som består av västra Mörarp och Hässlunda finns också svallsediment, strandhak och svallad morän. Svallat material bär spår av tidigare, högre havsnivåer. I Hässlunda skapades detta material i samband med inlandsisens avsmältning.

Odlingslandskapet har dominerats av den odelade fäladsmarken och heden. Tjutehed var helsingborgslandskapets största hed. Vid 1700-talets första hälft sträckte den sig norrut från Ottarps socken mot Hässlunda. Vid Hässlunda kyrkby vek den av i en rät vinkel och fortsatte i väster och nordväst mot Kropp.

Hässlunda utgörs idag av en så kallad fullåkersbygd. Det innebär ett slättområde där odlingen helt har präglats av spannmålsodling och som har utvecklats genom en modern landskapsrationalisering. Fullåkersbygden kan också ha sitt ursprung i sjösänkingsföretag under 1800-talet. Bortsett från ett fåtal

skogsdungar i södra Hässlunda är området helt uppodlat sånär som på ett 30-tal mägergravar och trädbevuxna gränser. Området är därför ett så kallat bristområde ur ekologisk synvinkel.

Ursprungligen, innan tiden för skiftena och den stora utdikningsperioden i mitten av 1800-talet, fanns det flera större våtmarksområden utmed de fem parallella vattendragen som numera är kulverterade. I västra delen av socknen fanns den största och vattenrikaste våtmarken, den så kallade Häs måse. De kärr som uppstod utmed svämytorna vid sidan av vattendragen var särskilt värdefulla som slåttermarker, eftersom produktionen här var högre än på torrare marker och därför var våtmarkerna också högst taxerade. I en beskrivning av Hässlunda från 1760 av Casper Esplan (Geometrisk karta över Hässlunda med flera byars fälad) står det att "denna betesmark är utan skog och torvmossar, i norr något sidlänt (bästa delen), mindre tuvig än i söder, vilken är mera tuvig och höglänt samt med ljung överallt bevuxen. Ljungen begagnas till bränsle, i synnerhet till brödbakning och sädestorkning".

Odlingslandskapet i Hässlunda.

Skånska rekognosceringskartan från 1815 med Häs måse i västra delen av delområdet.

Drumlinområde och dungar

Väster om Hässlunda kyrkby finns en grupp av mindre drumlinbildningar som är geologiskt intressanta. Drumlin bildades i samband med inlandsisens avsmältning och kännetecknas av en ovalt valryggformad jordavsättning. Formen förklaras av att moränmaterial som isen förde med sig avsattes på läsidan av sandstenshällar. Ryggarna är ungefär orienterade i nord-sydlig riktning, där ena änden av ryggen har en högre punkt som sluttar mot den lägre änden.

Dungar i södra Hässlunda

Av den forna hed- och fäladsmarken finns det bara marginella spår kvar. Tre lövdungar har en lång historia som rester av trådburen mark som finns angivna på 1810-talets karta.

De två skogsdungarna i sydöst mellan Hässlunda och Gedsholm (i Bjuvs kommun) är de enda kvarvarande resterna av Tjutehed som inte är uppodlade. De utgör tillsammans sex hektar och består av bok i den östra dungen samt al och björk i den västra dungen. De i Helsing-

borg sällsynta växterna brudborste och grönvit nattviol antyder att det finns rester av gamla slåttermarker.

Den västra dungen, som ligger söder om Hässlunda by, är rester av "Djupa kärr". Den östra dungen har spår från att ha varit en skottskogsäng, det vill säga en lövskog där rotskott och stubbskott används till foder och för att tillverka olika föremål. I den östra dungen finns fornlämningar i form av resta stenar och domarringar som troligen härstammar från yngre järnåldern, då det stationära bysystemet bildades. Dessa lämningar ligger avsides, till skillnad från flertalet av socknens övriga fornlämningar som ligger i anslutning till äldre bytomter och gårdsbildningar.

Cirka 1,5 kilometer norr om kyrkan finns en liten tråddunge vid en gård, Assertorp 7:4, utmed landsvägen som också har trådmarkeringar på gamla kartor.

Drumlinområde väster om Hässlunda.

Västra skogsdungen.

Drumlinområde väster om Hässlunda.

Kulturlandskapet och vägnätet

Delområdet ligger i Helsingborgs östra utkant och karaktäriseras av ett fullåkerlandskap. Historiskt sett har Hässlunda präglats av de närliggande stora godsens. Större delen av gårdarna i Hässlunda låg vid enskiftet 1808 under Gedsholm eller Bosarp, två stora säterier som idag ligger i Bjuvs kommun. Socknens gräns mot öster har också förändrats och dagens gräns syns först på den hushålls-ekonomiska kartan från tidigt 1900-tal.

Precis som vid Kulla fälad låg kyrkan på randen mellan utmarken, även kallad fäladen, och den inhägnade inägomarken. Inägorna bestod av åkrar och ängar och kallades även för vång i Skåne. Tjutehed upptog stora delar av Hässlunda socken. På 1700-talet var inägorna med åker och äng främst samlade intill kyrkbyn och kring Assertorps by i norr. I väster låg Ballarps by, som senare benämns Bollarp, medan de södra delarna av socknen var obebyggda bortsett från Gødstorps gård.

De stora hed- och fäladsarealerna odlades upp på 1800-talet. I början av seklet

fanns några enstaka utspridda brukningsenheter, men i samband med laga skifte år 1862 utvecklades "Hedagården" (Hässlunda 11:2) och Gustavsminne samt Erikslund som nu tillhör Bjuvs kommun. Tillsammans med Gødstorps gård sätter de än idag sin prägel på de södra delarna. Assertorps by i norr, som år 1709 bestod av en handfull gårdar, skiftades ut och bykärnan luckrades upp. Idag finns Assertorps gård och Olleborgs gård kvar som två relativt stora egendomar. I övrigt är jordbruksfastigheterna i socknen små eller medelstora.

Längs Undantagsvägen på fastigheten Hässlunda 37:1 ligger en rad små gårdar som var socknens i särklass minsta brukningsenheter. De kan ses som ett mellanting mellan torp och arbetarbostad. Från början fanns troligen ett tiotal smågårdar men idag finns bara fyra kvar. Varje enhet bildar små gårdsplaner av två vinkelställda byggnader, boningshus och stall/loge, och en öppen fyrkant. Enheterna var små och låg samlade likt en radby, avskilda från godset Boserup (i Bjuvs kommun). De uppfördes under

Assertorps gård längst norrut i socknen.

Hedagården i södra delen av socknen.

Gustavsminne sydost om Hässlunda by.

Norra delen av kyrkbyn sedd från Källaregårdsvägen.

sent 1800-tal eller runt sekelskiftet 1900 och var bostäder åt den grupp obesuttna människor som var beroende av det nya penningbaserade jordbruket för att kunna försörja sig.

Längs landsvägen mot Landskrona bildades i skiftet mellan 1920- och 30-talen några mindre jordbruksfastigheter, varav två (Hässlunda 37:6 och 37:9) kom till via Hushållningssällskapets egenahemsförening.

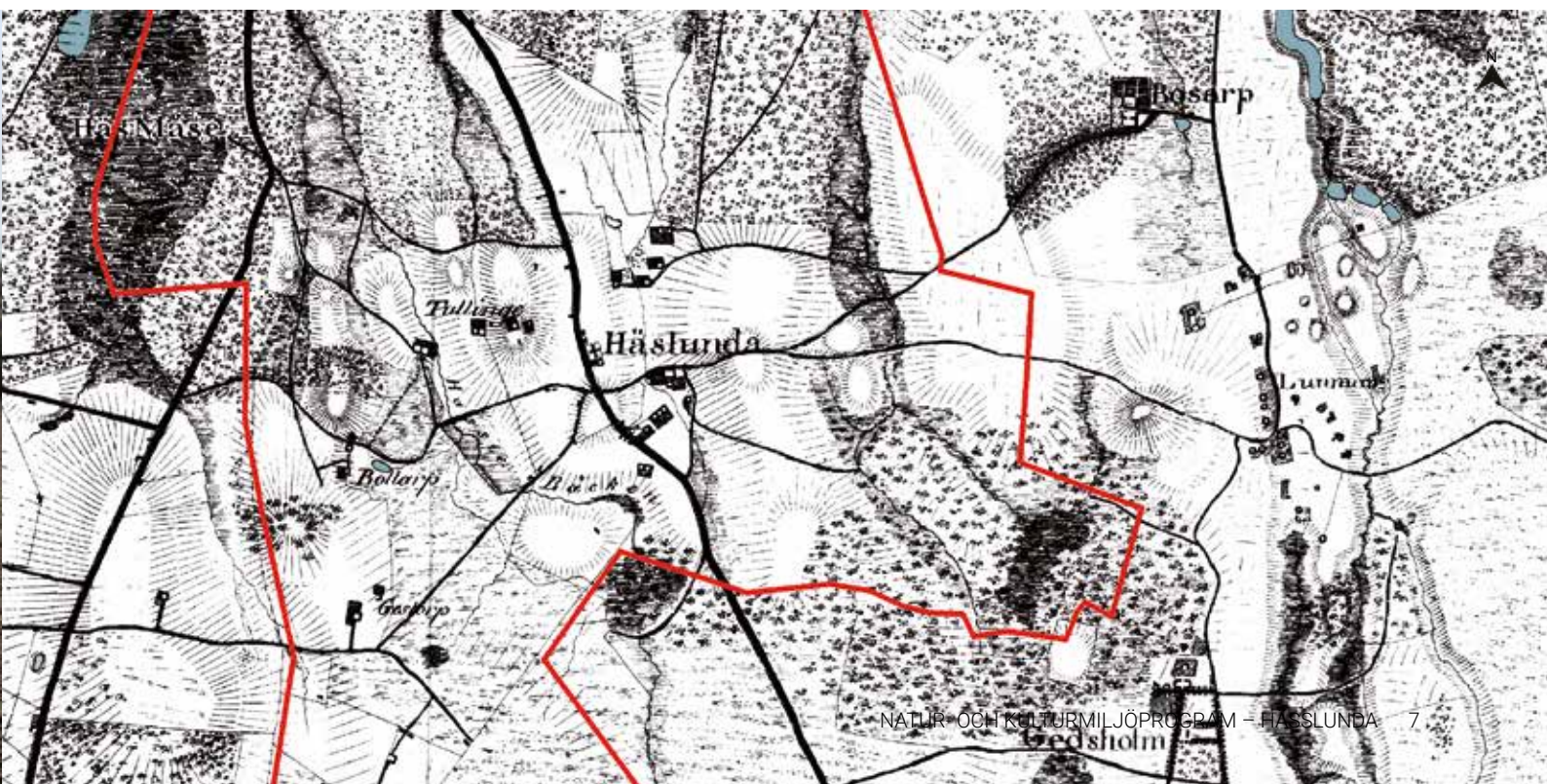
Det äldre vägsystemet bildar fortfarande ryggraden i socknens lokala vägnät. Främst Gamla Tågarpsvägen (väg 110), som före motorvägarnas tid var den stora södergående vägen mot Malmö. På gränsen till Möraps socken delar vägen sig med en avtagsväg till Landskrona. Strax söder om Hässlunda by korsas landsvägen av en lokal väg mellan Boserup och Frillestad. Till de enskilda gårdarna går i allmänhet små tillfartsvägar med 1800-talets karaktäristiska rätvinkliga kurvor och snörräta linjer. Vissa mindre vägar såsom Undantagsvägen och Boserupsvägen visar sammanhangen mellan bebyggelse och gods och kyrka.

Den östvästliga vägen söder om Gödstorp gick i början av 1700-talet mellan Frillestad och Ekeby kyrka. Redan på 1762 års lantmäterikarta projekterade man en rakare väg mellan de två punkterna. Planerna genomfördes aldrig och den gamla vägsträckningen lever delvis kvar som en bit av nuvarande väg 109.

Källaregårdsvägen väster om Tullinge.

Skånska rekognosceringskartan från 1815.

Hässlunda kyrkby

Hässlunda kyrkby ligger som ett naturligt centrum mitt i socknen. Byn kan härledas till 1200-talet, då kyrkan är uppförd. Söder om kyrkan finns det kvar en ekonomibyggnad som är en rest av klockarebostället, med anor i 1700-talet. Något avsides sydöst om kyrkan ligger kyrkoherdebostället. Dagens byggnad uppfördes år 1864 och har en tidstypisk borgerlig form och ett stort byggnads-historiskt värde. Byggnaden ersatte en fyrålgad gård på samma plats som hade fungerat som prästboställe sedan slutet av 1700-talet. Byns historiska funktion som ett sockencentrum markeras ytterligare av det före detta fattighuset (Hässlunda 9:10) som ligger vid vägkorsningen strax söder om samhället. I mitten av 1900-talet användes byggnaden som ålderdomshem.

På 1760-talet omgavs kyrkan av tre klungor med bebyggelse och kringliggande inägor, Norra, Södra och Västra Baal. Södra Baals bebyggelse är i stort sett försvunnen, möjligen kan gården

Karlslund vara en rest av den äldre strukturen. Norra Baal låg cirka 300 meter norr om kyrkan och resterna kan fortfarande ses i form av gården Hässlunda 37:14. Gården ligger på en plats som har varit bebyggd sedan århundraden. Västra Baal kom att kallas för Tullinge under 1800-talet. En rest av den oskiftade bebyggelsen finns fortfarande kvar i form av de tre gårdarna Källaregården, Bjärsgård och Hässlunda 37:15.

Merparten av byn är samlad kring Gamla Tågarpsvägen (nuvarande väg 110). Norr om kyrkan ligger tre skolhus som uppfördes från slutet av 1800-talet och fram till 1914. De visar den explosiva befolkningsutvecklingen på landsbygden men också de skolreformer som gjordes under perioden. Mitt emot skolhusen, på andra sidan vägen, ligger den gamla lanthandeln med en tvärställd tillbyggnad och ett stort magasin från 1930-talet. Affären är nerlagd. I byggnaderna har det även drivits ett gästgiveri.

Skolhusen norr om kyrkan vid Gamla Tågarpsvägen.

Hässlunda 9:10, före detta fattighuset

Hässlunda kyrkby.

Magasin till gamla lanthandeln.

Små gårdsenheter på Hässlunda 37:1.

Hässlunda kyrkby med skolbyggnader till höger.

Kyrkoherdebostället vid Boserupsvägen.

Källaregården österut mot kyrkbyn.

Sammanfattning av befintliga värden och skydd

Den grupp av mindre drumlinbildningar, 340 hektar, som finns framförallt väster om Hässlunda kyrkby är av geologiskt och naturgeografiskt intresse. Naturvärdet klassas som mycket högt, klass 2. Det är av länsstyrelsen utpekad som särskilt värdefull naturmiljö och har vetenskapligt och pedagogiskt värde. "Ett geomorfologiskt objekt, som är ett gott exempel på ett drumlinområde, vilka är ovanliga i länet". Formationerna riskerar att förändras till följd av jordbruksdrift, exempelvis plöjning. Drumlinbildningarna bör skyddas mot exploatering.

Tre små lövskogsdungar, 11 hektar, i södra Hässlunda bör bevaras med hänvisning till den långa markhistorien och floran (brudborste och grönvit nattviol) samt bristen på högre vegetation i området. Många fornlämningar är knutna till de begränsade lövskogsbestånden, vilka visar på relik fäladsmark (utmark). Namnet "Hedagården" markerar dungarnas ursprung som utmark. Tillsammans har dessa historiska lämningar ett odlings- och samhällshistoriskt värde. Naturvärdet klassas som högt, klass 3, med hänvisning till botaniska och zoologiska värden. Dungarna omfattas av regler för ädellövskog enligt skogsvårdslagen.

Det enskiftade landskapets mönster som till stor del är intakt sedan mitten av 1800-talet präglar kulturlandskapet. Gårdarna ligger jämnt utspridda över socknen med en viss koncentration till kyrkbyns utkant. Detta mönster av fastigheter har ett samhälls- och odlingshistoriskt värde eftersom det illustrerar enskiftets odlingssystem. Tillsammans har de enskilda gårdarna även ett miljöskapande värde.

Raden av små gårdar på Hässlunda 37:1 är exempel på en välbevarad bebyggelse uppförd för landsbygdens arbetare. Denna bebyggelse har både ett byggnadshistoriskt värde och ett samhälls- och socialhistoriskt värde, då den illustrerar en av 1800-talets boendeformer, som var knuten till lantarbetarna. Miljön bedöms omfattas av PBL 8:13.

Egnahemsjordbruken i socknens västra del, tidigare Hässlunda 37:6, 37:4, 37:9, 37:21, 34:4 och 37, är exempel från en viktig epok i det tidiga 1900-talets jordbrukshistoria. Bebyggelsen är anspråkslös och väganknuten. PBL 8:17 ska beaktas.

Hässlunda kyrkby utgör socknens hjärta. Två av de tre äldsta gårdsenklaverna finns kvar, nämligen gårdarna i Tullinge och gården Hässlunda 37:14. De ger byn en prägel av bebyggelsen före enskiftet och visar tillsammans med kyrkan, kyrkoherdebostället och resterna av klockarebostället på byns långa kontinuitet. Skolhusen i närhet av kyrkan har både byggnadshistoriska och samhällshistoriska värden. Före detta fattighuset (Hässlunda 9:10) har socialhistoriskt värde. Den gamla lanthandeln visar en värdefull funktion i byn, och det tillhörande magasinet är en välbevarad och karaktärsgivande byggnad.

Hässlunda kyrkby, KML 4, bedöms omfattas av PBL 8:13. Kyrkan och begravningsplatsen skyddas enligt KML 4. Värdet är dels knutet till strukturen med äldre kringliggande gårdsbildningar samt till de byggnader som visar på byns sociala och praktiska funktioner med skolbyggnader, kyrka, fattighus och lanthandel. Eventuella tillskott i bebyggelsen i kyrkbyn bör anslutas till den befintliga bebyggelsens väganknutna läge.

Övriga strukturer och värden i landskapet

Det *historiska vägnätet* med Gamla Tågarp svägen (väg 110) som socknens ryggrad, kompletterat med 1800-talets lokala vägnät av snörräta linjer. Mindre vägar såsom Undantagsvägen och Boserupsvägen som knyter samman värdefull bebyggelse och visar på sammanhangen till gods och kyrka.

Alla *stenmurar, åkerholmar, småvatten, odlingsrösen, mangelgravar och alléer* i odlingslandskapet är skyddade genom biotopskyddet i miljöbalken MB 7:11. Det innebär att det krävs tillstånd av länsstyrelsen, som tillsynsmyndighet, för att ta bort eller på annat sätt påverka natur- och kulturelementen i det öppna odlingslandskapet. Det krävs även tillstånd av skogsstyrelsen för att påverka biotoper i skogsmark. Objekten är inte utmärkta på kartorna.

Större våtmarker (över 1 ha) som inte omfattas av biotopskydd fyller även de en viktig biologisk och hydrologisk funktion i landskapet. Ändring av alla våtmarker kräver tillstånd från länsstyrelsen. Endast objekt med särskilt höga natur- och

kulturvärden finns med på kartan.

Fornlämningar, kyrkor och kyrkogårdar är skyddade genom lagen om kulturminnen med mera. För information om fornlämningar hänvisas till fornsok.se.

Ansvar för att skydda och vårda våra natur- och kulturmiljöer delas av alla, såväl enskilda som myndigheter.

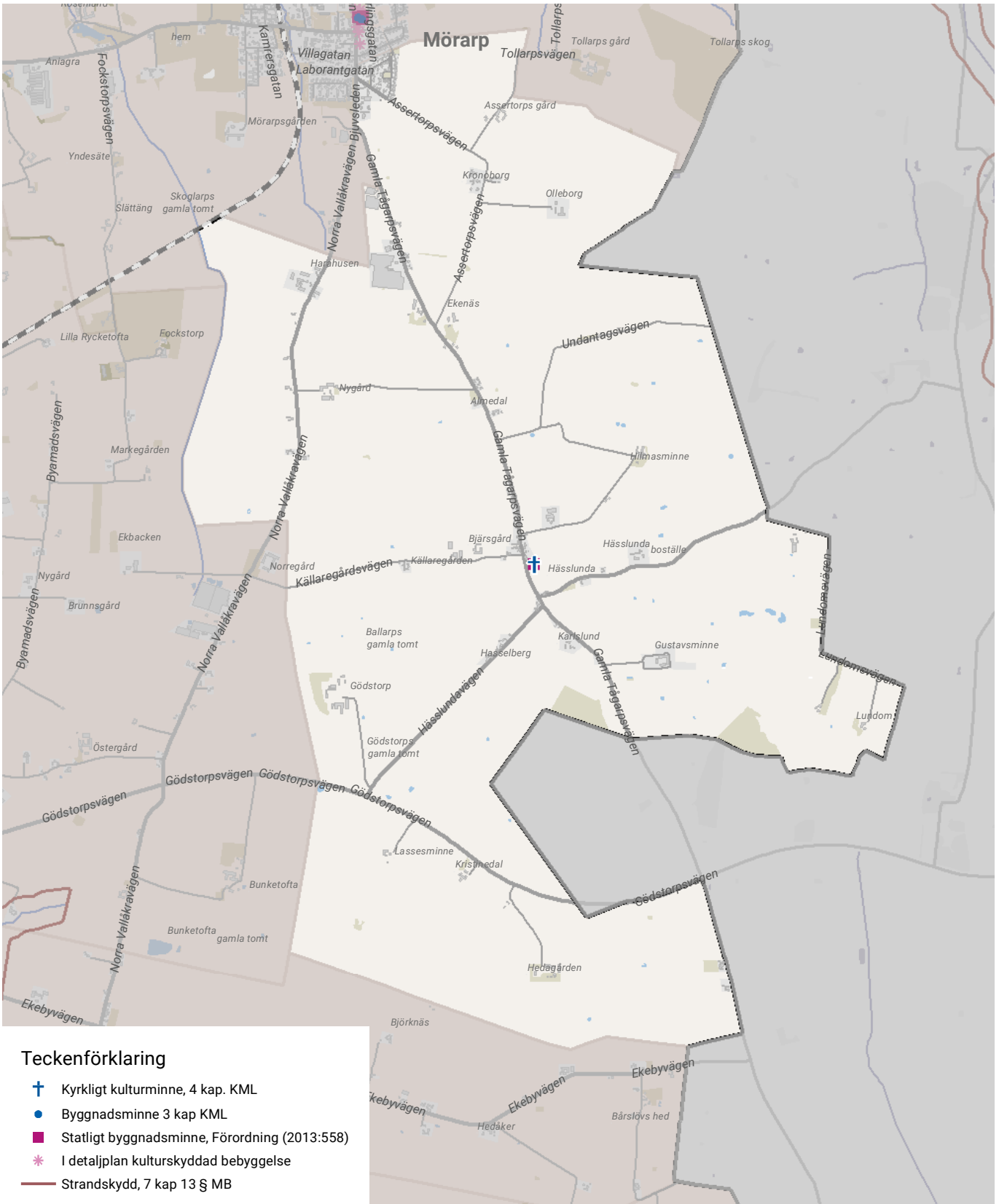
Allé vid Hässlunda boställe.

Skyddade natur- och kulturmiljöer

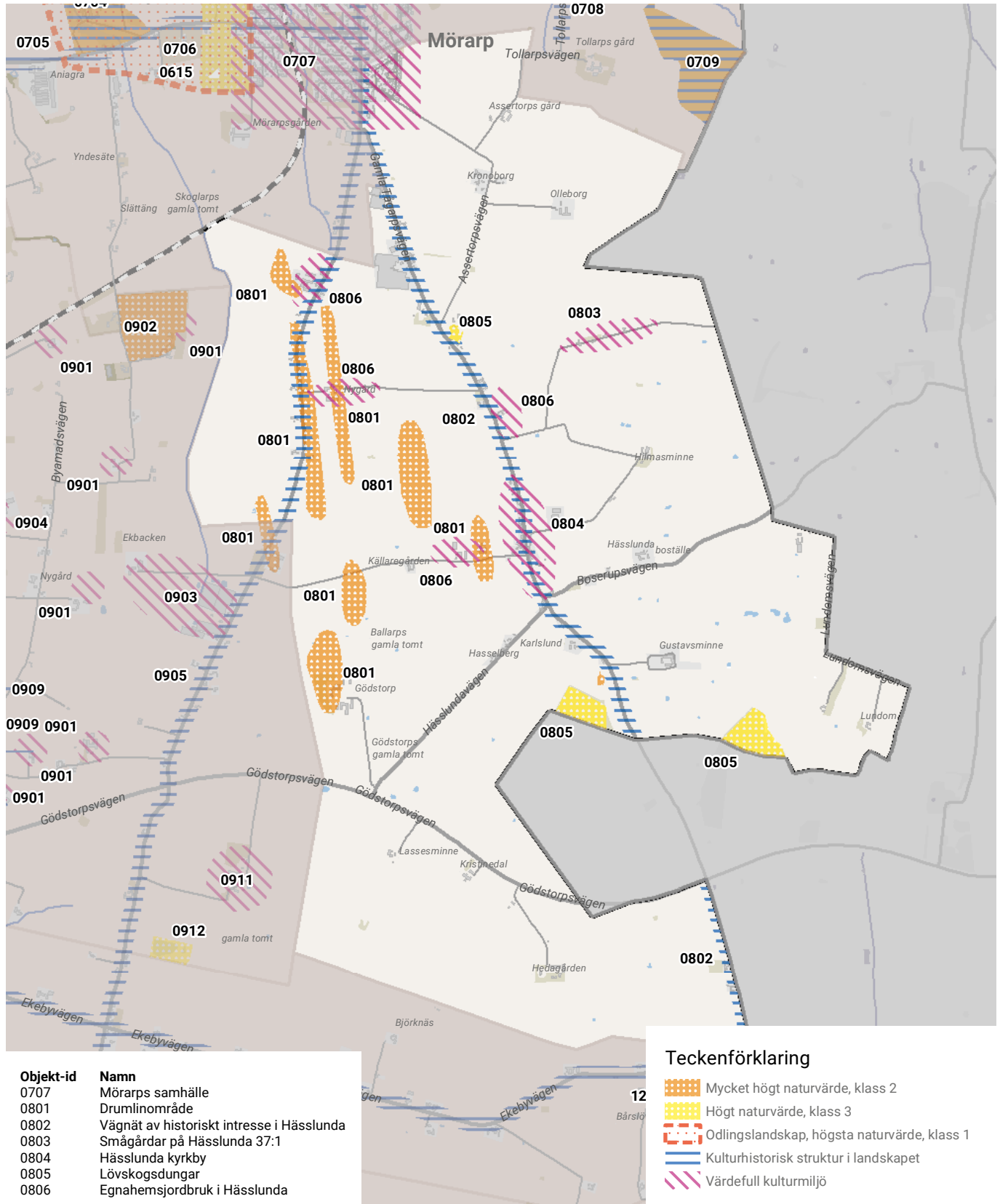
För information om fornlämningar läs mer på fornsok.se.

Generellt biotopskydd enligt miljöbalken kap 7:11 redovisas inte på kartan.

Lokala natur- och kulturvärden att förstärka i planeringen

I Introduktion till Natur- och kulturmiljöprogram kan du läsa mer om bedömning av lokala natur- och kulturvärden.

Källor

Helsingborgs museum, Kulturminnesprogram för Helsingborgs kommun, 1991.

Helsingborgs stadsbyggnadskontor, Naturvårdsplan för Helsingborgs kommun, 1992.

Helsingborgs stad, Översiktsplan 2010.
www.helsingborg.se/

Riksantikvarieämbetet, Fornsök - fornlämningsregistret.
www.raa.se/

Lantmäteriet, Historiska kartor.
www.lantmateriet.se/

Länsstyrelsen i Skåne, Riksintressen och regionala intressen för natur- och kulturmiljöer, Helsingborgs kommun.
www.lansstyrelsen.se/skane

Svingelgräsfjäril

Du hjälper oss att hålla naturen hel och ren genom att meddela oss om fel eller lämna synpunkter. Det kan du enkelt göra med hjälp av appen "**Ett bättre Helsingborg**". Du kan även ringa eller mejla. Helsingborg kontaktcenter: 042-10 50 00, kontaktcenter@helsingborg.se

helsingborg.se/naturochkultur

HELSINGBORG